NÁLEZ LATÉNSKÉHO VODÍČÍHO KROUŽKU Z MARKVARTIC V KONTEXTU OBDOBNÝCH NÁLEZŮ Z ČECH A MORAVY

Tomáš Mangel – Tereza Jošková – Filip Krásný

DOI: <https://doi.org/10.31577/szausav.2019.66.3>

Keywords: La Tène period, Markvartice, Czech Republic, rein guide rings, social identity

The find of a La Tène rein guide ring from Markvartice in the context of similar finds from Bohemia and Moravia

The article brings a comprehensive evaluation of the current state of research of the La Tène period rein guide rings from the Czech Republic. The evaluation was motivated by the rein guide ring that was recently discovered within the La Tène quadrangular enclosure in Markvartice, dis. Jičín (Czech Republic). The discussion is focused on the issues connected with the context of the finds of the rein guide rings, their chronology, spatial distribution, and importance of these artefacts for the understanding of the La Tène society.

ÚVOD

Pro dobu laténskou představují vodící kroužky jednu z výrazných, avšak zároveň relativně méně frekventovaných kategorií nálezů. Ještě v nedávné době se zdálo, že jejich nálezy jsou na území Čech a Moravy zastoupeny jen okrajově (Čižmář 2010, 387; Waldhauser 2015). Během posledních pěti let se ovšem počet známých exemplářů, zejména v Čechách, významnou měrou rozrostl. V pozadí tohoto jevu zcela nepochybně stojí stále častější využívání detektorů kovů při archeologické prospekci. K novějším a dosud nepublikovaným nálezům uvedené kategorie kování se hlásí též vodící kroužek objevený ve vnitřním prostoru čtyřúhelníkového valového areálu v Markvarticích, okr. Jičín (ČR). Jeho objev, který představuje svého druhu dosud jediný známý exemplář získaný v kontextu areálu tzv. Viereckschanzen, pak poskytl východiska pro celkové zhodnocení aktuálního stavu poznání problematiky vodících kroužků z prostoru České republiky.

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI A POPIS PŘEDMĚTU

Nález učinil dne 20. 3. 2016 pan Bedřich Müller z Nepřevázky v rámci průzkumu s detektorem kovů na parc. č. 473/2 v k. ú Markvartice, okr. Jičín (obr. 1). Místo nálezu (koordináty WGS84: 50°25'0.660"N, 15°12'15.600"E) se nachází ve východní části čtyřúhelníkového valového areálu z doby laténské (soudlně Jošková 2016; Waldhauser 2002, 43–46, 104–108 a j.).¹ Nález byl bezprostředně po objevu odevzdán do Muzea Mladoboleslavska v Mladé Boleslavi. Následně došlo k jeho předání do sbírek Regionálního muzea a galerie v Jičíně, kde mu bylo přiděleno př. č. 200/2018 a inv. č. A30705.

Předmět představuje bronzový litý vodící kroužek z koňského postroje (obr. 3: 1). Jeho oválné očko opatřené oválným středovým otvorem přechází ve zduřelý krček a dále v obdélnou upevňovací destičku

¹ Chronologické zařazení areálu doprovázela od přelomu 60. a 70. let 20. století názorová nejednotnost. Vedle datování do období LTC2–D1, které na základě svých výzkumů prosazoval J. Waldhauser (diskuse k tomu viz např. Waldhauser 1970; 1992), se objevily též názory, že valové ohrazení představuje středověkou či spíše novověkou polní fortifikaci (naposledy např. Ulrychová 2010, 27, 28, 30). Zatím nepublikované výsledky geofyzikálního měření provedeného P. Milem, T. Tencerem, T. Joškovou a T. Manglelem v roce 2018, stejně jako sondáž realizovaná v létě 2019 ovšem jednoznačně potvrzují laténské stáří lokality, včetně její příslušnosti k areálům tzv. Viereckschanzen.

kryjící poutko pro uchycení. Tělo oka je v místě napojení na krček výrazně trubkovitě zesíleno. Předmět je zdoben rytými liniemi a vývalky, na spodní okraj krčku též navazuje plastický trojúhelník, jenž nasedá na obdélníkové zesílení úchytné destičky. Celkově předmět dosahuje výšky 65 mm, šířka úchytné destičky je 41 mm a její tloušťka 3 mm. Oválné oko má vnější rozměry 52 x 32 mm, přičemž vnitřní rozměry otvoru jsou 16 x 9, 5 mm. Povrch předmětu kryje zelená ušlechtilá patina. V některých místech nesou povrchové partie známky mechanického poškození. **Jedna strana úchytné destičky je z větší části odlomena.**

Obr. 1. Markvartice, okr. Jičín. Poloha nálezů.

VYHODNOCENÍ

Z funkčního hlediska představují vodící kroužky jednu ze součástí jha (obr. 2: 1), které sloužilo k záprahu tažných zvířat do čtyřkolových či dvoukolových vozů (souhrnně Schönfelder 2002, 224). Skrze otvory v horní části vodících kroužků procházely opratě, jimiž byla zvířata ovládána. Jejich praktický význam tedy spočíval ve vedení opratí a tím i ve snížení rizika jejich zamotání. K uchycení na jho sloužily upevňovací destičky a zejména poutka v jejich spodní části. Těmi se vodící kroužky nasazovaly do vertikálních otvorů v těle jha a pak vyvazovaly pomocí provazu či řemene (obr. 2: 2). Takové řešení zajišťovalo nejen dostatečnou pevnost, ale zároveň i pružnost, jež dávala vozkovi možnost prudkého zatažení za opratě, aniž by hrozilo poškození záprahu. Ačkoli mohla jha sloužit k záprahu různých tažných zvířat (hovězí dobytek, osel), u lehčích a zdobených exemplářů se předpokládá, že byly určeny k zapřažení koní (Steuer 2001, 481).

Počet vodících kroužků související s jedním záprahem mohl být různý. Až do doby římské se v nálezech, byť značně početně omezených, setkáváme výhradně se jhy určenými k zapřažení dvou zvířat. Využívání párových (a případně též jednočetných?)² záprahů pro dobu železnou ostatně dokládají též prameny ikonografické (Pare 1992, 204–215, obr. 142–153; Schönfelder 2002, 283–292, obr. 179–183). Standardně se pro pár tažných zvířat počítá se čtyřmi opratěmi, a tedy i čtyřmi kroužky umístěnými na jhu jednotlivě po stranách každého ze zvířat (Garbsch 1986, 44; Schönfelder 2002, 227). V omezených případech, pocházejících v převážné většině z Britských ostrovů, ovšem hrobové nálezy ukazují, že je třeba kalkulovat i s kroužky pěti. Pátý z nich pak mohl být umístěn na středu jha, kde sloužil buď k vedení obou vnitřních opratí, nebo plnil dekorativní funkci. Jha opatřená centrálně umístěnými kroužky jsou známa též z doby římské (Alföldi/Radnóti 1940, 314, obr. 1, tab. XXXI).

Nejstarší doklady užívání vodících kroužků se ojediněle objevují již od mladší doby bronzové, avšak teprve během stupně LTD se jejich nálezy zásadním způsobem množí (van Endert 1991, 67–70; Schönfelder 2002, 224–244, obr. 151; 152; tab. 30–40). V tomto úseku se s nimi setkáváme v celém laténském pásu zaalpské Evropy. Většina z nich pochází z rezidenčního prostředí, zejména z oppid, objevují se ovšem i v areálech běžných otevřených sídlišť, jiné představují ojedinělé nálezy bez bližšího nálezového kontextu. V několika případech se vodící kroužky staly i součástí depotů (Sievers 2010, 81–89, obr. 42: 334–353; Wieland 1996, 208–210, tab. 6: 9). V západolátenském prostředí, odkud známe doklady pohřbívání i z pozdní doby laténské, se pak někdy objevují též v rámci hrobových kontextů, v některých případech interpretovaných jako pohřby elit. Uvedme, že do hrobů mnohdy nebyly ukládány v kompletních funkčních soupravách a s celými vozy, ale jako *pars pro toto*, kdy byl celek vozu symbolicky nahrazen pouze jednou či více jeho charakteristickými částmi (Schönfelder 2002, 227, 311–316, tab. 30; 52; pro halštatské pohřby Pare 1992, 123). V takových situacích je přítomnost vozu nejčastěji symbolizována uložením jednoho až tří kusů diskutovaných kroužků, někdy též v doprovodu udidel, falér či tzv. *stimulu*.

² Dle M. Schönfeldera (2002, 220, pozn. 699) se v případě některých scén zaznamenaných prostřednictvím situlového umění, na nichž je v záprahu znázorněn pouze jediný kůň, nejspíš jedná o důsledek výtvarného zjednodušení.

Obr. 2. 1 – znázornění umístění (podle Waldhauser 2015, obr. 4); 2 – způsob uchycení vodících kroužků (podle Schönfelder 2002, obr. 137: 3).

Nárůst v užívání i zvýšení typizace vodících kroužků, k němuž došlo během pozdní doby laténské, umožňuje jejich detailnější třídění. Touto problematikou se v minulosti zabývala v různé míře celá řada badatelů (např. Dechelett 1927, 702, obr. 510; Krämer 1962, obr. 1; Menke 1968; Rustoiu/Ferencz 2002; Schönfelder 2002, 224–244). V posledních letech též vzniklo několik přehledových prací, které danou problematiku řeší na regionální bázi dílčích středoevropských oblastí (např. Čambal 2016, 128; Čižmář 2010, 384–387, obr. 2; 3; Pieta 2008, 237–238, 309, obr. 114; Waldhauser 2015).

Naposledy a zatím nejkomplexněji problematiku klasifikace, chronologie a prostorové distribuce pozdně laténských vodících kroužků uchoopil M. Schönfelder, v jehož třídění lze markvartický nálezní přičítat k typu Kappel (Schönfelder 2002, 229–235, obr. 142; tab. 33). Jedná se o tvar, který je na základě nečetných nálezů z uzavřených nálezových celků chronologicky ukotven pouze rámcově a to, obdobně jako příbuzné typy Estinnes a Grabenstetten, do stupně LTD. Geografická distribuce vodících kroužků typu Kappel je běžně vázána na oblasti mezi tokem Rýna a řekou Moravou, nicméně jejich výskyt je dokumentován též východněji, na území Slovenska (Čambal 2016, 128, obr. 1; Pieta 2008, 309, obr. 114: 15).

LATÉNSKÉ VODÍČÍ KROUŽKY V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

Z území České republiky je dnes známo celkem osmnáct exemplářů, které se hlásí mezi laténské vodící kroužky (obr. 3; 4; tabula 1). Další nálezy pak lze pokládat za problematické, proto v rámci přehledu nejsou uvedeny. Náleží k nim dva vodící kroužky nalezené údajně v Uherském Hradišti, u nichž ovšem byla zmíněná nálezová provenience před nedávnem zpochybněna (Čižmář 2010, 385; Hlava 2017). U obou předmětů pocházejících původně z Bergerovy sbírky, dnes uložené v Národním muzeu v Praze, je skutečné místo nálezů ve světle kritického hodnocení zcela nejasné. K vodícím kroužkům byly dříve řazeny též další nálezy ze Stradonic (Schönfelder 2002, tab. 39: 11). Jedná se konkrétně o dva předměty, jež byly klasifikovány jako středové kolíky vodících kroužků typu Hoppstädten. V obou případech se ovšem jeví určité problémy. U prvního z nich (Pič 1903, tab. XXIII: 15) není vyloučeno, že původně představoval dnes odlomenou část nákončí opasku. Interpretace je nejasná i ve druhém případě (Pič 1903, tab. XXVI: 13), předmět však v zásadě neodpovídá žádnému ze známých typů vodících kroužků ani jejich částí. Mezi

Obr. 3. Nálezy vodících kroužků z Čech. 1 – Markvartice, okr. Jičín; 2 – Kropáčova Vrutice, okr. Mladá Boleslav; 3 – Poříčí nad Sázavou, okr. Benešov; 4 – Jevíčko, okr. Svitavy; 5–7 – Stradonice, okr. Beroun; 8 – Hradiště u Malovic, okr. Prácheň; 9 – Vodňany, okr. Strakonice. 1 – kresba T. Jošková; 2 – podle Waldhauser 2015, obr. 2: 1; 3 – podle Kysela/Davidová, v tisku; 4 – podle Vich 2018, obr. 14: 1; 5–7 – podle Píč 1903, tab. XXII: 24, XXIII: 14, XXVI: 1; 8 – podle John 2019, obr. 4; 9 – podle Michálek a j. 2018, obr. 21: 6.

laténské vodící kroužky typově nezapadá ani další stradonický exemplář. Tvořen je prostým hladkým kruhem svrchu bezprostředně napojeným na plochou horizontálně orientovanou destičku, z níž na spodní straně vychází úchytné poutko (Píč 1903, tab. XXII: 16). Vzhledem k absenci bližších informací o náleзовém kontextu i k tvarové jednoduchosti předmětu není jeho jednoznačné časové zařazení možné. Vyloučit totiž nelze jeho příslušnost do doby římské (pro obdobná kování jha z doby římské např. Beneš 2018; Ignatov 2018, 156–157, tab. 24: 6.1.2.2.1–4).

V rámci České republiky vytvářejí nálezy vodících kroužků dvě oddělené geografické skupiny, které odpovídají samostatným sídelním oblastem Čech a Moravy (obr. 5). V Čechách se s nimi setkáváme především v jejich střední, jižní a ojedinele i východní části. Na moravské straně se vyskytují zejména na Prostějovsku a Olomoucku, jednotlivě pak i jižněji. K moravským nálezům je třeba připočítat též kroužek z Jevíčka (obr. 5: 2), které se sice z pohledu dnešního politického členění nachází na českém území, z hlediska sídelní geografie doby laténské (např. Danielisová 2015, obr. 1; 6; Mangel/Danielisová/Jílek 2013, 15, obr. 3) ovšem zdejší nálezy přísluší k osídlení Moravy, na něž plynule navazují.

V rámci třídění M. Schönfeldera (2002, 229–235) je na českém území možno nejčastěji rozlišit typ Hoppstädten zastoupený třemi případy (Hradiště u Malovic, obr. 3: 8, John 2019, 398, obr. 8; Stradonice, obr. 3: 5, Píč 1903, tab. XXIII: 14; Vodňany, obr. 3: 9, Michálek a j. 2018, 157, 158, 169, obr. 21: 6; 35). Ani v jednom z nich se ovšem nejedná o celý exemplář, vždy jsou totiž k dispozici pouze jejich odlomené středové kolíky. Ve dvou případech se objevuje typ Kappel, známý vedle Markvartic (obr. 3: 1) ještě z Poříčí nad Sázavou (obr. 3: 3; Kysela/Davidová, v tisku). Zbylé typy jsou zastoupeny již pouze jednotlivými kusy. Typ Estinnes byl získán v Kropáčově Vrutici (obr. 3: 2; Waldhauser 2015). Ze Stradonic pochází exemplář náležející k typu Bechtheim (obr. 3: 7; Píč 1903, tab. XXVI: 1) a další lze s jistotou rezervou přiřadit k typu Orešac (obr. 3: 6; Píč 1903, tab. XXII: 24; Schönfelder 2002, tab. 36: 6).³

³ Zmíněných případ představuje pouze nevelký zlomek původního artefaktu. Vysoce pravděpodobnou příslušnost k vodícím kroužkům typu Orešac zde ovšem prozrazují, spolu se silně prohnutým ledvinovitým tvarem otvoru, též vystouplá zakončení těla očka patrná v místě napojení na krček (cf. Schönfelder 2002, 236, obr. 145).

Obr. 4. Nálezy vodících kroužků z Moravy. 1 – Drnholec, okr. Břeclav; 2 – Slatinice, okr. Olomouc; 3 – Slavkov u Brna, okr. Vyškov; 4–9 – Malé Hradisko-Staré Hradisko, okr. Prostějov. 1–4, 6–9 podle Čížmář 2010, obr. 2–3; 5 – podle Mírová 2019, tab. 59: 3a.

Podobnou typovou skladbu vykazuje též soubor vodících kroužků z Moravy (souhrnně naposledy Čížmář 2010, 384–387). Pět exemplářů pocházejících ze Starého Hradiska (obr. 4: 7–9), Slatinic (obr. 4: 2) a Slavkova u Brna (obr. 4: 3) je zde zastoupen typ Kappel. Ze Starého Hradiska jsou známy též dva středověké kolíky náležející původně vodícím kruhům typu Hoppstädten. Na první z nich (obr. 4: 6) upozornil již M. Čížmář (2010, 386, obr. 2: 4), druhý v nedávné době zaznamenala Z. Mírová (2019, 84–85, 303, obr. 41: 7; tab. 59: 3; *v tisku*). Na základě specifického tvaru tohoto nálezu původně po stranách opatřeného, na rozdíl od jiných exemplářů, dvěma zahnutými háčky (obr. 4: 5), pak tato badatelka navrhla jeho označení jako typ Hoppstädten – varianta Malé Hradisko. Typ Orešac je na území historické Moravy zastoupen jediným exemplářem nalezeným v Jevíčku (obr. 3: 4). Klasifikace dalších dvou nálezů činí určité problémy vyplývající z jejich fragmentárního stavu. Zlomek kruhu ze Starého Hradiska (obr. 4: 4) byl diskutován již v minulosti M. Čížmářem (2010, 385), který jej s jistotou rezervou klasifikoval jako exemplář typu Estinnes. Vyloučit ovšem nelze ani jeho příslušnost mezi vodící kruhy typu Bechtheim, jejichž odlišení od typu Estinnes je bez dochované vrchní partie v zásadě nemožné (Schönfelder 2002, 229, obr. 140; 141). Poslední moravský exemplář představuje nález zlomku oka vodícího kruhu z Drnholce (obr. 4: 1), jehož náleзовý stav ovšem nedovoluje žádné bližší určení. Tvar dochované části totiž nevylučuje příslušnost jak k příbuzným typům Estinnes, Kappel či Grabenstetten, tak k typu Orešac.

V otázce náleзовého kontextu nevykazují sledované regiony žádné zásadní rozdíly. Určité shody se jeví i při srovnání se zbývajícími částmi laténské Evropy (tabela 1; Schönfelder 2002, 224–244, obr. 151; 152; tab. 30–40). Stejně jako v jiných evropských oblastech i zde bylo nejvíce exemplářů získáno v rámci

Tabela 1. Přehled nálezů latěnských vodících kroužků z území Čech a Moravy. Čísla nálezů odpovídají číslování na obr. 5.

Poř. č.	Katastrální území	Nálezové okolnosti	Kontext	Typ	Literatura a prameny	Obr.
Čechy						
1	Hradiště u Malovic, okr. Strakonice	prospekce s detektory kovů, 2017	ojetiněný nález v blízkosti Viereckschanze	Hoppstädten	<i>John 2019</i> , 398, obr. 8	3: 8
2	Jevíčko, okr. Svitavy	prospekce s detektory kovů, 2016	ojetiněný nález; okolí úvozových cest	Orešac	<i>Vích 2017</i> , 643, 656, obr. 14: 1	3: 4
3	Kropáčova Vrutice, okr. Mladá Boleslav	prospekce s detektory kovů, 2014	ojetiněný nález	Estinnes	<i>Waldhauser 2015</i> , 255–261	3: 2
4	Markvartice, okr. Jičín	prospekce s detektory kovů, 2016	Viereckschanze	Kappel	nepubl.	3: 1
5	Poříčí nad Sázavou, okr. Benešov	náhodný povrchový nález, 2016	ojetiněný nález	Kappel	<i>Kysela/Davidová, v tisku</i>	3: 3
6	Stradonice, okr. Beroun	před rokem 1903	oppidum	Bechthheim	<i>Piř 1903</i> , 71, tab. XXVI: 1	3: 7
7	Stradonice, okr. Beroun	před rokem 1903	oppidum	Orešac (?)	<i>Piř 1903</i> , tab. XXII: 24	3: 6
8	Stradonice, okr. Beroun	před rokem 1903	oppidum	Hoppstädten	<i>Piř 1903</i> , tab. XXIII: 14	3: 5
9	Vodňany, okr. Strakonice	prospekce s detektory kovů, 2016	sídlště	Hoppstädten	<i>Michálek a i. 2018</i> , 157, 158, 169, obr. 21: 6, 35	3: 9
Morava						
10	Drnholec, okr. Břeclav	archeologický výzkum, 1978	sídlště; obj. 15	Bechthheim/ Estinnes/ Kappel/ Grabenstetten	<i>Čižmář 2010</i> , 384–387, obr. 3: 3; <i>Mírová 2018</i> , 295	4: 1
11	Malé Hradisko-Staré Hradisko, okr. Prostějov	staré výzkumy F. Lipky a K. Snětiny	oppidum	Kappel	<i>Čižmář 2010</i> , 384–387, obr. 2: 2; <i>Meduna 1961</i> , 5, tab. 3: 13	4: 7
12	Malé Hradisko-Staré Hradisko, okr. Prostějov	archeologický výzkum, 1936	oppidum; pole V/36	Kappel	<i>Čižmář 2010</i> , 384–387, obr. 2: 1	4: 8
13	Malé Hradisko-Staré Hradisko, okr. Prostějov	archeologický výzkum, 1965	oppidum; čtverec Lb39, kulturní vrstva	Bechthheim/ Estinnes	<i>Čižmář 2010</i> , 384–387, obr. 2: 3	4: 4
14	Malé Hradisko-Staré Hradisko, okr. Prostějov	archeologický výzkum, 1966	oppidum; čtverec Pb31, kulturní vrstva	Kappel	<i>Čižmář 2010</i> , 384–387, obr. 2: 5; <i>Meduna 1970</i> , obr. 6: 8	4: 9
15	Malé Hradisko-Staré Hradisko, okr. Prostějov	prospekce s detektory, 2005	oppidum; východní předhradí	Hoppstädten	<i>Čižmář 2010</i> , 384–387, obr. 2: 4	4: 6
16	Malé Hradisko-Staré Hradisko, okr. Prostějov	prospekce s detektory kovů, po roce 2013	oppidum	Hoppstädten	<i>Mírová 2018</i> , 84, 85, 303, obr. 41: 7; tab. 59: 3; v tisku	4: 5
17	Statinice, okr. Olomouc	stavba železniční dráhy, 1882	kontext nejasný	Kappel	<i>Čižmář 2010</i> , 384–387, obr. 3: 1; <i>Čižmářová 2017</i> , 153; <i>Müller 1884</i> , XCVI, XCVII, obr. 4	4: 2
18	Slavkov u Brna, okr. Vyškov	výkop pro vodovodní potrubí, 1932	kontext nejasný	Kappel	<i>Čižmář 2010</i> , 384–387, obr. 3: 2; <i>Procházka 1937</i> , 49, 50, 62, obr. 12A, 12B, 12C	4: 3

Obr. 5. Geografické rozšíření nálezů vodících kroužků na území České republiky. Zvýrazněné plochy znázorňují přibližný rozsah osídlení v období LTC2–D1. Číslování odpovídá číslům nálezů v tabele 1.

oppid (Stradonice 3 ks, Staré Hradisko 6 ks). Stejně tak se ojedinělé vodící kroužky shodně objevují též v areálech rovinných sídlišť (Drnholec, Vodňany). Dosud jediný nález, který reprezentuje právě vodící kroužek z Markvartic, byl zaznamenán uvnitř čtyřúhelníkového valového areálu. Jedná se patrně vůbec o první předmět tohoto typu nalezený v kontextu laténského čtyřúhelníkového valového areálu typu Viereckschanze.⁴ Zajímavý v tomto ohledu je také nález středového kolíku kroužku typu Hoppstädten získaný přibližně ve stometrové vzdálenosti východně od obdobného ohrazení v Hradišti u Malovic (John 2019, 398).⁵ V případě tohoto povrchového nálezu ovšem není nálezový kontext, stejně jako souvislosti s valovým areálem, zcela jednoznačný. S obdobnými obtížemi se setkáváme i v případě dalších ojedinělých nálezů učiněných mimo jednoznačně identifikovatelný kontext (Kropáčova Vrutice, Poříčí nad Sázavou, Jevíčko) nebo u nálezů staršího data bez zachycených nálezových souvislostí (Slatinice, Slavkov u Brna). Uvažováno je o nich potom nejčastěji jako o nálezech z jinak nedokumentovaných sídlištních areálů, o ztrátových předmětech či případně též jako o dokladech rituálního chování (Čížmář 2010, 387; Kysela/Davidová, v tisku; Waldhauser 2015, 257). Rozhodnout mezi těmito možnostmi je ovšem bez dalších informací v zásadě nemožné.

Na rozdíl od některých západně položených oblastí (Schönfelder 2002, tab. 30), neznáme z českého ani moravského území žádné přesvědčivé nálezy vodících kroužků z hrobového kontextu,⁶ což lze do značné míry vysvětlovat jejich chronologickými aspekty.⁷ Vodící kroužky u nás nejsou registrovány

⁴ Za nález z podobného kontextu je někdy pokládán vodící kroužek typu Bechtheim z francouzské lokality Mesnil-Aubry, u níž je zvažována příslušnost k menším ohrazeným sídlištním jednotkám označovaných jako ferme indigène (Guadagnin 1983). Existence tohoto typu areálu zde ovšem není jednoznačně prokázána.

⁵ Za doplňující informace k poloze a kontextu nálezu z Hradiště u Malovic děkujeme J. Johnovi.

⁶ Kroužek typu Kappel ze Slatinic sice byl v minulosti spojován s nálezy z narušeného laténského hrobu ze stupně LTB2 (Müller 1884), ve světle současných znalostí je ovšem zjevné, že s výbavou pohřbu chronologicky nesouvisí a musel k němu být přimíšen až dodatečně (Čížmářová 2017, 153).

⁷ Jak je uvedeno níže, české a moravské nálezy pocházejí výhradně ze závěrečných úseků laténského období, pro něž nejsou ve velké části střední Evropy (včetně Čech a Moravy) registrovány žádné doklady hrobových nálezů (např. Chytráček 2005).

Obr. 6. Geografické rozšíření vybraných typů vodících kroužků v rámci Evropy. Mapovány pouze klasifikovatelné a lokalizované nálezy náležející k typům zastoupeným na území Čech a Moravy. Podle Čambal 2016, 128; Ježišková/Pieta 2019, obr. 13: 3; Pieta 2008, 309, obr. 114; Rustoiu/Ferencz 2002; Schönfelder 2002, tab. 31–33, 36, 39, obr. 151; 152. Další nepublikované nálezy z území Slovenska doplněny dle informací R. Čambala. Legenda: a – Bechtheim; b – Estinnes; c – Hoppstädten; d – Kappel; e – Orešac.

ani jako součásti depotů, v nichž jsou v ojedinělých případech zastoupeny na území jižního Německa (Kappel: Wieland 1996, 208–210, tab. 6: 9; Manching – tzv. leisenhardtský depot: Sievers 2010, 81–89, obr. 42: 334–353). Tato skutečnost do jisté míry limituje možnosti poznání časového postavení českých a moravských nálezů. Jejich chronologické zařazení je tak možno opřít pouze o lépe datované analogie z jiných evropských oblastí. Z formální analýzy vyplývá, že veškeré diskutované nálezy se řadí k typům, jejichž užívání je charakteristické pro stupeň LTD (Schönfelder 2002, 229–240). V českém a moravském prostředí, kde došlo k vyznívání latěnských projevů v době kolem poloviny 1. století př. Kr. (např. Venclová 2008, 147), pak lze toto datování omezit na starší část uvedeného stupně, tedy na LTD1.⁸

Zajímavý obraz poskytuje prostorové zasazení nových českých a moravských nálezů do širšího evropského kontextu (obr. 6). Ačkoli je jasné, že na předložené mapě nejsou zachyceny veškeré novější nálezy (aktualizován byl především nálezový stav pro oblasti Čech, Moravy a Slovenska), pohled na ni i tak odhaluje některé jevy, jež si zaslouží krátký komentář. Z typů zastoupených na území České republiky se z prostorového hlediska nejvýrazněji vymezují kroužky typu Orešac. Na jejich výlučné rozšíření ve východolatském prostředí ostatně upozornil již M. Schönfelder (2002, 236, obr. 151). Novější nálezy těchto kování ovšem navíc ukazují jejich výraznou koncentraci v oblasti západního Slovenska, kde se váží na povodí středního Váhu a na oblast východně od Malých Karpat. Naproti tomu dále na západ pronikají pouze zcela ojediněle. V zásadě inverzní schéma se pak pojí s typy Bechtheim, Estinnes, Hoppstädten, Kappel, které lze s ohledem na jejich celkovou distribuci s výrazným zastoupením na území dnešní Francie a Německa chápat jako typy západoevropské. Zejména nálezy typů Kappel a Hoppstädten jsou častěji dokumentovány i v českém a moravském

⁸ Uvedený relativně chronologický pohled na závěr latěnské kultury vychází z „jihoněmecké“ sídlištní chronologie s koncem bavorských, českých a moravských oppid kladeným do fáze LTD1b (Fischer 1988, 236, 237; Waldhauser 1983). K dalším alternativám viz např. E. Droberjar (2006).

prostoru a spolu s typem Bechtheim se běžně vyskytují i v západních a jihozápadních oblastech Slovenska. Dále na východ je ovšem výskyt zástupců západoevropských typů registrován jen vzácně. Zdá se tedy, že území Čech, Moravy a jihozápadního Slovenska náležela ve stupni LTD spolu s Rakouskem a východním Bavorskem k oblastem, v nichž se objevují vodící kroužky východních i západních vzorů. Tento obraz výrazně připomíná situaci, která je známa i v souvislosti s dalšími kategoriemi pozdně laténských pramenů jako jsou např. amfory či jiné středomořské importy (Kysela 2014). Stejně jako v případě vodících kroužků docházelo i v oblasti importů na českém a moravském území k překrývání jejich východních a západních distribučních okruhů. Zatímco však v případě importů nedovolovala jejich nízká četnost jednoznačné závěry ohledně pozice českého území v rámci distribučních schémat, vodící kroužky takové úvahy umožňují. Poměr v aktuálním zastoupení východních a západních typů v českých a moravských nálezech jasně ukazuje silnější orientaci sledovaných oblastí směrem západním. Sílicí působení kontaktů z tohoto směru, které se během závěrečných úseků doby laténské intenzivněji uplatňuje na českém území, je ostatně patrné i v rámci dalších náleзовých kategorií, k nimž náležejí především mince galských a vindelických ražeb, některé bronzové a skleněné šperky či např. čtyřúhelníkové valové areály typu Viereckschanzen (např. Danielisová 2015; Militký 2015, 115; Pierrevelcin 2012; Venclová 2015, 164; Waldhauser 1995, 624, obr. 4; Wendling 2015).

DISKUZE K VÝZNAMU VODÍČÍCH KROUŽKŮ PRO POZNÁNÍ LATÉNSKÉ SPOLEČNOSTI

Pro období od mladší doby bronzové až po časnou dobu laténskou jsou zdobené a bronzovými součástkami opatřené čtyřkolové a později i dvoukolové vozy standardně chápány jako jeden ze symbolů statusu tehdejších elit (Chytráček 1988, 44; van Endert 1984; Haffner/Joachim 1984, 71; Mírová/Golec 2018, 96, 104, 105; Pare 1992, 202–204).⁹ Obdobný význam pak bývá přisuzován též vozům ukládaným v rámci pohřbů známých ze stupňů LTC a LTD v západoevropském prostředí (Fernández-Götz 2014, 183–187; Haffner/Joachim 1984, 77; Wells 2004, 97, 102). Při detailnějším pohledu, jaký na problematiku sociálního postavení jedinců pohřbených s vozy či jejich součástmi přináší M. Schönfelder (2002, 337–355, tab. 52; 53; 58), se daná situace v závěrečných úsecích doby laténské ovšem jeví poněkud komplikovaněji. Z jeho analýz plyne, že vozy čtyřkolové se v tomto období objevují pouze vzácně. Pravidelně se však váží s nejbohatšími pohřby, které obsahovaly mimo jiné i různé kategorie prestižních předmětů jako jsou amfory, bronzové nádoby či další vybavení související s konzumací potravin, respektive s hostinami. Takto vybavené hroby jsou, shodně jako v době halštatské, spojovány s nejvyššími patry tehdejší společnosti. V takovém kontextu se mohou někdy vyskytnout i vozy dvoukolové, většinou jsou ovšem součástí výbav méně bohatých pohřbů vybavených zbraněmi nebo soupravami spon a kruhových šperků. Naproti tomu hroby obsahující části vozů ve významu *pars pro toto* se nejčastěji pojí s chudými výbavami tvořenými pouze lokální keramikou, bez kovového inventáře, i když ojediněle mohou doprovázet i pohřby s militárií či osobními šperky. Nastíněná nehomogenita kontextů tak neumožňuje pohřby s vozy jednoznačně definovat jako projev jediné úzce vymezené společenské vrstvy. Podle závěrů M. Schönfeldera ovšem v každém případě představuje přidávání vozů či jejich součástí do hrobových výbav znak jistých privilegií, jež patrně měla svůj význam již za života pohřbeného jedince.

Představa využívání honosných vozů se pojí s koňským potahem, i když čistě teoreticky mohla být k takovým účelům užívána i jiná zvířata. Na rozdíl od nich je ovšem pro dobu železnou takové využívání koní doloženo řadou ikonografických a ojediněle i písemných pramenů (souhrnně např. Schönfelder 2002, 283–297, obr. 179–183). Samotné vlastnictví koně či koní potřebných k jízdě nebo do záprahu muselo v době železné představovat nákladnou a do jisté míry zatěžující záležitost. Předpokládá se, že koně byli dostupní především výše situovaným privilegovaným vrstvám, přičemž zároveň reprezentovali jeden ze symbolů jejich společenského postavení (např. Čambal 2016, 128; Fernández-Götz 2014, 187; Kměťová 2014; Kysela/Davidová, v tisku). Uvedme ovšem, že archeozoologické doklady potvrzují přítomnost koní ve všech typech laténských rezidenčních areálů. Od LTD1 se však v osteologických souborech počínají nově objevovat ojedinělé doklady přítomnosti plemen charakteristických větším vzrůstem, než je pro dobu laténskou obecně typické (např. Beech 1998, 234; Buchsensschutz 2002, 66;

⁹ K tomu ovšem kriticky Kossack 1954, 144; Leskovar 2011.

Ménies 1996; Peške 1993, 216, 217). Zdá se, že právě ta vykazují užší vazby na ohrazené areály – oppida a Viereckschanze (blíže viz níže), v nichž je mimo jiné předpokládána přítomnost příslušníků vrstev s vyšším společenským statutem. Zda byli tito robustnější koně elitami skutečně preferováni, ovšem musí ještě potvrdit budoucí výzkum (souhrnně Venclová 2006, 148, 149).

Jedním z typických kování vozů se během stupňů LTC a LTD staly právě bronzové, mnohdy vysoce esteticky provedené, vodící kroužky. V rámci zápřahu plnily praktickou funkci spočívající ve vedení opratí, kterou již další ojediněle nacházená ryze ozdobná kování jha nemají (Čambal 2016, 127, 128, obr. 3; Rustoiu/Ferencz 2002, 232, obr. 3; Schönfelder 2002, 244–250, obr. 153–155). Relativně omezený počet známých nálezů, s nimiž se navíc setkáváme ve větší míře až ve stupni LTD, ovšem dokazuje, že k uvedenému účelu musela být využívána též jiná řešení bez užití kovových aplikací. Opratě totiž mohly být vedeny např. s využitím organických poutek, prostřednictvím perforací samotného těla jha nebo teoreticky nemusely být vedeny vůbec (Beneš 2018, 114; Koch 2011, 64; Kysela/Davidová, v tisku). Na existenci obdobných řešení ostatně poukazují také vzácně nalézaná celá jha – vždy bez kovových vodících kroužků (Schönfelder 2002, 225–226, obr. 136; 137; tab. 29). Je proto možno předpokládat, že bronzové vodící kroužky měly vedle své nepochybné praktické funkce ještě další význam spočívající v symbolické, reprezentativní a dekorativní rovině (Čambal 2016, 128; Kysela/Davidová, v tisku). Zdobně provedenými bronzovými aplikacemi dekorované jho pak spolu s vozem představovalo jednu z forem sebeprezentace svého majitele. O symbolickém chápání vodících kroužků v tehdejší společnosti ostatně jednoznačně vypovídá jejich relativně běžné ukládání do hrobových výbav jako *pars pro toto* (cf. Schönfelder 2002, tab. 30, 52).

Na vzájemný vztah vozů opatřených vodícími kroužky se světem privilegovaných vrstev ukazují i další souvislosti plynoucí z jejich nálezového kontextu. Vedle již zmíněných nálezů vodících kroužků pocházejících z hrobových výbav zde může jistá vodítka poskytnout i pohled na jejich problematiku v sídlištním prostředí. Z dat nashromážděných M. Schönfelderem (2002, tab. 31–40) je patrné, že pouze necelých 20 % nálezů průkazně zachycených v kontextu rezidenčních areálů pochází z prostoru rovinných sídlišť, zatímco více než 80 % bylo získáno v rámci oppid či výšinných opevněných poloh. Ačkoli bývá uvedený rozdíl v zastoupení někdy přičítán na vrub zvýšenému odbornému zájmu právě o fortifikované areály (Schönfelder 2002, 227), nejví se tento argument jako jediná možná příčina uvedeného jevu. Právě areály fortifikací, zejména pak oppid, jsou standardně spojovány s přítomností elit, byť ta mohla nabývat různých forem, o nichž se vedou diskuse (např. Buchsenschutz 2006, 61; Danielisová 2011, 166; 2014; Drda/Rybová 1997, 88, 89; Fernández-Götz 2014, 191; Sievers 2002; 2003, 123–127; Rieckhoff 2014). Ať již příslušníci vyšších vrstev na oppidech přebývali dlouhodobě či si zde vydržovali rezidence, které využívali pouze příležitostně za účelem realizace svých ekonomických, politických či jiných aktivit, je zřejmé, že jejich přítomnost zde musela zanechat jisté stopy, s nimiž lze spojit též zvýšený výskyt nálezů vodících kroužků. V obdobných souvislostech je možno chápat též nález vodícího kroužku typu Kappel z vnitřního prostoru laténského čtyřúhelníkového areálu v Markvarticích a patrně též nález fragmentu kroužku typu Hoppstädten z blízkosti identického areálu v Hradišti u Malovic. Uvedené typy sídel jsou totiž v posledních desetiletích, na základě kritické revize starších, převážně kultovních interpretací, nejčastěji chápány jako polyfunkční areály, které mají mimo jiné spojitosti právě s residenčními aktivitami příslušníků vyšších společenských vrstev (např. Rieckhoff 2002, 364–367; Venclová 1993; 2006; Wieland 1996, 52).

Nashromážděná data naznačují, že ve stupni LTD představovaly vodící kroužky jeden z markerů sociální identity (k pojetí identity v archeologii přehledně např. Fernández-Götz 2014, 13–39). Jejich prostorová distribuce o nich dovoluje uvažovat v obdobných intencích, v jakých např. N. Venclová a J. Militký (Venclová 2015; Venclová/Militký 2014) chápou regionálně diferencované mincovní systémy a distribuční okruhy vybraných typů skleněných šperků registrované v období LTC1–C2 ve středním Podunají nebo v jakých M. Pitts (2010) nazírá problematiku distribuce různých typů spínadel v předřímské Británii. Některé typy vodících kroužků totiž vytvářejí, stejně jako zmíněné produkty mincovních, sklářských a šperkařských dílen, **relativně ohraničené geografické skupiny (obr. 6)**, které nejspíše odrážejí skupinovou identitu jejich vlastníků a s nimi souvisejících komunit. Specifika spojená s nálezovým kontextem vodících kroužků zároveň ukazují, že tyto artefakty, respektive jimi opatřené vozy, reprezentovaly materiální projev sociálního statusu svých majitelů, které lze chápat jako příslušníky privilegovaných skupin tehdejší společnosti. Společenská role těchto jedinců sice není na základě archeologických pramenů jednoznačně identifikovatelná, je ovšem pravděpodobné, že se jednalo o reprezentanty vyšších sociálních vrstev s určitým zapojením v mocenských a ekonomických aktivitách.

ZÁVĚR

Počet laténských vodících kroužků **pocházejících z území České republiky se v posledních letech výrazným způsobem rozrostl.** Mezi novější nálezy patří též exemplář objevený v roce 2016 v rámci laténského čtyřúhelníkového valového areálu v Markvarticích, okr. Jičín. Kroužek, který se hlásí k typu Kappel, lze chronologicky zařadit do období LTD1. Jedná se zároveň o první známý exemplář, který byl získán z vnitřního prostoru laténského čtyřúhelníkového valového areálu, tzv. Viereckschanze.

Stejně jako kroužek z Markvartic je možno i všech sedmnáct zbylých nálezu, které pocházejí z Čech a Moravy, klást do období LTD1. Mezi přesněji klasifikovatelnými exempláři jsou zde zastoupeny jak západní typy Bechtheim, Estinnes, Hoppstädten, Kappel, tak ojediněle i kroužky typu Orešac vyskytující se výhradně ve východní části laténské Evropy. V širších souvislostech se regiony Čech a Moravy spolu s oblastmi jihozápadního a západního Slovenska, Rakouska a východního Bavorska jeví jako součást zóny, v níž se distribuční okruhy západních a východních typů různou měrou překrývají. V českých a moravských nálezech je ovšem zřetelná převaha vodících kroužků, jejichž výskyt je charakteristický zejména pro západně položené oblasti dnešního Německa a Francie. Lze je tak chápat jako další z indikátorů silnějších vazeb obou diskutovaných oblastí tímto směrem. V širším kontextu pak vodící kroužky obecně představují jeden z možných ukazatelů geograficky definované skupinové identity svých vlastníků a s nimi spojených komunit.

Vodící kroužky, stejně jako další ozdobná kování jha, představovaly jednu z forem sebeprezentace svého majitele. Jejich samotný charakter, spojitosti s vozem a koňským zápřahem, stejně jako převažující výskyt v prostředí oppid a opevněných poloh pak svědčí o tom, že se jejich užívání pojilo především s výše postavenými a privilegovanými vrstvami laténské společnosti. Markvartický nálezu, učiněný v rámci jednoho z areálů typu Viereckschanzen, jejichž význam je mimo jiné spojován právě s residenčními aktivitami elit, do tohoto obrazu plně zapadá.

Poděkování

Děkujeme kolegům Tereze Davidové, Zuzaně Mírové, Janu Kyselovi a Janu Johnovi za poskytnutí informací a svolení k využití jejich vyobrazení dosud nepublikovaných nálezu. Za informace o nepublikovaných nálezech vodících kroužků z území Slovenska autoři děkují Radoslavu Čambalovi. Alžbětě Danielisové a Richardu Thérovi pak náleží dík za pomoc při tvorbě mapových výstupů. Článek vznikl v rámci projektu Specifického výzkumu FF UHK 2019 „Nedestruktivní výzkum vybraných archeologických lokalit doby laténské ve východních Čechách“.

LITERATURA A PRAMENY

Alföldi/Radnóti 1940

Beech 1998

Beneš 2018

Buchsenschutz 2002

Buchsenschutz 2006

Čambal 2016

Čižmář 2010

Čižmářová 2017

- A. Alföldi/A. Radnóti: Zügelringe und Zierbeschläge von römischen Jochen und Kummerten aus Pannonien. In: *Serta Hoffilleriana*. Zagreb 1940, 309–319.
- M. Beech: Animal bones from Mšecké Žehrovice. In: N. Venclová: *Mšecké Žehrovice in Bohemia. Archaeological background to a Celtic hero 3rd–2nd cent.* B. C. Sceaux 1998, 225–258.
- Z. Beneš: Kování jha doby římské v Čechách. *Študijné zvesti AÚ SAV* 63, 2018, 107–124.
- O. Buchsenschutz: Die Entstehung von Wirtschaftszentren in Galien. In: C. Dobiat/S. Sievers/T. Stöllner (ed.): *Dürrnberg und Manching. Wirtschaftsarchäologie im ostkeltischen Raum. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 7. Bonn 2002, 63–76.
- O. Buchsenschutz: Le monde rural et ses productions (IIe–Ier s. av. J.-C.). In: C. Haselgrove (ed.): *Celtes et Gaulois, l'Archéologie face à l'Histoire* 4. Les mutations de la fin de l'âge du Fer. Collection Bibracte 12/4. Glux-en-Glenne 2006, 55–65.
- R. Čambal: *Spätlatènezeitliche Jochendbeschläge aus dem Gebiet von Bratislava*. Zborník SNM 110. *Archeológia* 26, 2016, 125–132.
- M. Čižmář: Zwei Typen spätlatènezeitlicher Gegenstände aus Mähren. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 40, 2010, 383–388.
- J. Čižmářová: *Keltská pohřebiště na Moravě. Okresy Hodonín, Kroměříž, Olomouc, Opava, Prostějov, Přerov, Uherské Hradiště, Zlín*. Brno 2017.

- Danielisová 2011 A. Danielisová: The role of the oppida as the regional centers within the late Iron Age central Europe. In: J. Macháček/Š. Ungerman (ed.): *Zentralorte in Mitteleuropa. Studien zur Archäologie Europas* 14. Bonn 2011, 165–181.
- Danielisová 2014 A. Danielisová: Oppida, Production and Social Status. Complexity of the Late La Tène Period. In: M. Fernández-Götz/H. Wendling/K. Winger (ed.): *Paths to Complexity. Centralisation and Urbanisation in Iron Age Europe*. Oxford 2014, 76–83.
- Danielisová 2015 A. Danielisová: The “Boii” and Moravia – the same but different. In: M. Karwowski/V. Salač/S. Sievers (ed.): *Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 21. Bonn 2015, 169–182.
- Dechelett 1927 J. Dechelett: *Manuel d'archéologie préhistorique et celtique IV. Second âge du fer. Epoue de la Tène*. Paris 1927.
- Drda/Rybová 1997 P. Drda/A. Rybová: Keltská oppida v centru Boiohaema. *Památky archeologické* 65, 1997, 123.
- Droberjar 2006 E. Droberjar: Plaňanská skupina großromstedtské kultury. K chronologii germánských nálezů a lokalit v Čechách na sklonku doby laténské a v počátcích doby římské. In: E. Droberjar/M. Lutovský (ed.): *Archeologie barbarů 2005*. Praha 2006, 11–90.
- van Endert 1984 D. van Endert: Keltische Wagenbestatungen in Frankreich. In: M. Guštin/L. Pauli (ed.): *Keltski voz. Posavski muzej Brežice* 6. Brežice 1984, 43–60.
- van Endert 1991 D. van Endert: *Die Bronzefunde aus dem Oppidum von Manching. Die Ausgrabungen in Manching* 13. Stuttgart 1991.
- Fernández-Götz 2014 M. Fernández-Götz: *Identity and Power: The transformation of Iron Age Societies in Northeast Gaul*. Amsterdam Archaeological Studies 21. Amsterdam 2014.
- Fischer 1988 F. Fischer: Südwestdeutschland im letzten Jahrhundert vor Christi Geburt. In: D. Planc (ed.): *Archäologie in Württemberg. Ergebnisse und Perspektiven archäologischer Forschung von der Altsteinzeit bis zur Neuzeit*. Stuttgart 1988, 235–250.
- Garbsch 1986 J. Garbsch: *Mann und Roß und Wagen. Transport und Verkehr im antiken Bayern. Ausstellungskataloge der Prähistorischen Staatssammlung* 13. München 1986.
- Guadagnin 1983 R. Guadagnin: L'aedificium du «Bois Bouchard». Etude d'une exploitation agricole gauloise découverte au Mesnil-Aubry (Val d'Oise). *Revue archéologique de Picardie* 1–2, 1983, 195–209.
- Haffner/Joachim 1984 A. Haffner/H.-E. Joachim: Die keltischen Wagengräber der Mittelrheingruppe. In: M. Guštin/L. Pauli (ed.): *Keltski voz. Posavski muzej Brežice* 6. Brežice 1984, 71–87.
- Hlava 2017 M. Hlava: K laténským bronzovým vodicím kroužkům jha z Uherského Hradiště ze sbírky Emanuela Štěpána Bergera. *Pravěk. Nová řada* 25, 2017, 229–261.
- Chytráček 1988 M. Chytráček: Le char laténien à deux roues en Bohême. *Études celtiques* 25, 1988, 15–58.
- Chytráček 2005 M. Chytráček: Komparace pozdně antického literárního obrazu a archeologického projevu pohřebního ritu mladší a pozdní doby laténské. *Archeologické rozhledy* 57, 2005, 787–794.
- Ignatov 2018 V. I. Ignatov: *Funeral complexes with carts in the Roman province of Thrace (mid 1st–3rd c.)*. Sofia 2018.
- Ježisková/Pieta 2019 L. Ježisková/K. Pieta: Laténske hradisko v Stupnom. *Študijné zvesti AÚ SAV* 65, 2019, 71–88.
- John 2019 J. John: Die Viereckschanzen in Böhmen – ein Überblick. **Die Viereckschanzen in Böhmen – ein Überblick.** In: L. Husty/K. Schmotz (ed.): *Vorträge des 37. Niederbayerischen Archäologentages*. 2019, 395–410.
- Jošková 2016 T. Jošková: *Valový objekt u Markvartic (okr. Jičín) ve světle analýz a archeologických poznatků*. Diplomová práce (Filozofická fakulta UHK v Hradci Králové). Hradec Králové 2016. Nепublikované.
- Kmeťová 2014 P. Kmeťová: *Deponovanie koní na pohrebiskách z doby halštatskej v priestore Panónskej panovy*. Dissertationes archaeologicae Bratislavenses 2. Bratislava 2014.
- Koch 2011 J. K. Koch: Die Fahrkunst in der Hallstattzeit. Anmerkungen zur Handhabung der Führungsleinen und Treibstachel. In: A. Eibner/R. Karl/J. Leskovar/K. Löcker/Ch. Zingerle (ed.): *Pferd und Wagen in der Eisenzeit. Akten zur*

- Tagung in Wien, 23.–26. Februar 2000. Wiener Keltologische Schriften 2. Wien 2011, 63–68.*
- Kossack 1954 G. Kossack: Pferdegeschirr aus Gräbern der älteren Hallstattzeit Bayerns. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 1, 1954, 111–178.
- Krämer 1962 W. Krämer: Manching II. Zu den Ausgrabungen in den Jahren 1957 bis 1961. *Germania* 40, 1962, 293–317.
- Kysela 2014 J. Kysela: Okruhy středomořského importu ve střední Evropě pozdní doby laténské. In: J. Čížmářová/N. Venclová/G. Březinová (ed.): *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno 2014, 229–242.
- Kysela/Davidová, v tisku J. Kysela/T. Davidová: Ojedinělý nález laténské kování z Poříčí nad Sáza-vou. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 52, v tisku.
- Leskovar 2011 J. Leskovar: Wagen in Mitterkirchen. Fragen zu Sozialem und Geschlecht. In: A. Eibner/R. Karl/J. Leskovar/K. Löcker/Ch. Zingerle (ed.): *Pferd und Wagen in der Eisenzeit. Akten zur Tagung in Wien, 23.–26. Februar 2000. Wiener Keltologische Schriften 2. Wien 2011, 69–79.*
- Mangel/Danielisová/Jílek 2013 T. Mangel/A. Danielisová/J. Jílek: *Keltové ve východních Čechách. Hradec Králové – Nasavrky – Pardubice* 2013.
- Menke 1968 M. Menke: Die spätlatènezeitlichen Jochbeschläge aus Karlstein, Ldkr. Berchtesgaden. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 33, 1968, 58–81.
- Méniel 1996 P. Méniel: Importation de grands animaux romains et amélioration du cheptel à la fin de l'Âge du Fer en Gaule Belgique. *Revue archéologique de Picardie* 3/4, 1996, 113–122.
- Michálek a j. 2018 J. Michálek/O. Chvojka/J. John/J. Jiřík/J. Militký: Nálezy kovových předmětů z doby halštatské a laténské v jižních Čechách, dokumentované v letech 2014–2017. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 31, 2018, 133–218.
- Militký 2015 J. Militký: *Oppidum Hradiště u Stradonic*. Komentovaný katalog mincovních nálezů a dokladů mincovní výroby. Praha 2015.
- Mírová 2019 Z. Mírová: *Kůň v době bronzové, halštatské a laténské na Moravě*. Diplomová práce (Filozofická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci). Olomouc 2019. Nepublikované.
- Mírová, v tisku Z. Mírová: *Horses in the Bronze and Iron Age in Moravia*. *Archaeologica Olomucensia* 3. Olomouc, v tisku.
- Mírová/Golec 2018 Z. Mírová/M. Golec: *Hallstatt Magnate Graves from Bno-Holásky 1 and 2 in the Central European Context*. *Archaeologiae Regionalis Fontes* 13. Olomouc 2018.
- Müller 1884 W. Müller: Notizen 44. Mittheilungen der K. K. Central-Commiss zur Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale Neue Folge 10, 1884, 96, 97.
- Pare 1992 C. F. E. Pare: *Wagons and Wagon-Graves of the Early Iron Age in Central Europe*. Oxford University Committee for Archaeology Monograph 35. Oxford 1992.
- Peške 1993 L. Peške: Animal utilisation in the La Tène period. In: J. Pavúk (ed.): *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*. Bratislava 1993, 213–217.
- Píč 1903 J. L. Píč: *Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Starožitnosti země České II*. Praha 1903.
- Pierrevelcin 2012 G. Pierrevelcin: *Les relations entre la Bohême et la Gaule du IVe au Ier siècle avant J.-C.* *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 12. Praha 2012.
- Pieta 2008 K. Pieta: *Keltské osídlení Slovenska. Mladšia doba laténska*. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia* XI. Nitra 2008.
- Pitts 2010 M. Pitts: Re-thinking the Southern British Oppida: Networks, Kingdoms and Material Culture. *European Journal of Archaeology* 13, 2010, 32–63.
- Rieckhoff 2002 S. Rieckhoff: Der Untergang der Städte. Der Zusammenbruch des keltischen Wirtschafts- und Gesellschaftssystems. In: C. Dobiat/S. Sievers/T. Stöllner (ed.): *Dürrnberg und Manching. Wirtschaftsarchäologie im ostkeltischen Raum. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 7. Bonn 2002, 359–379.
- Rieckhoff 2014 S. Rieckhoff: Space, Architecture and Identity in Gaul in the 2nd/1st centuries BC. In: M. Fernández-Götz/H. Wendling/K. Winger (ed.): *Paths to Complexity. Centralisation and Urbanisation in Iron Age Europe*. Oxford 2014, 101–110.
- Rustoiu/Ferencz 2002 A. Rustoiu/I. V. Ferencz: Piese ornamentale de car din Dacia preromană. *Thraco-Dacia* 23, 2002, 231–242.

- Schönfelder 2002 M. Schönfelder: *Das spätkeltische Wagengrab von Boé. Studien zu Wagen und Wagengräbern der jüngeren Latènezeit*. Monographien 54. Mainz 2002.
- Sievers 2002 S. Sievers: Les attestations d'une aristocratie de la civilisation des oppida dans le sud de l'Allemagne. In: V. Guichard/F. Perrin (Hrsg.): *L'aristocratie celte à la fin de l'âge du Fer (IIe s. avant J.-C. – Ier s. après J.-C.)*. Collection Bibracte 5. Glux-en-Glenne 2002, 167–173.
- Sievers 2003 S. Sievers: *Manching – Die Keltenstadt*. Führer zu archäologischen denkmälern in Bayern Oberbayern 3. Stuttgart 2003.
- Sievers 2010 S. Sievers: *Die Waffen aus dem Oppidum von Manching*. Die Ausgrabungen in Manching 17. Wiesbaden 2010.
- Steuer 2001 H. Steuer: Kummet. In: H. Beck/D. Geuenich/H. Steuer: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 17. Berlin – New York 2001, 478–482.
- Ulrychová 2010 E. Ulrychová: Novověké vojenské tábory na Jičínsku. In: E. Macková (ed.): *Polní opevnění od třicetileté války do roku 1945*. Jaroměř – Josefov 2010, 23–32.
- Venclová 1993 N. Venclová: Celtic shrines in Central Europe: A sceptical approach. *Oxford journal of archaeology* 12, 1993, 55–66.
- Venclová 2006 N. Venclová: Enclosing, enclosures and elites in the Iron Age. In: A. Harding/S. Sievers/N. Venclová (ed.): *Enclosing the past: inside and outside in prehistory*. Sheffield Archaeological Monographs 15. Sheffield 2006, 140–154.
- Venclová 2008 N. Venclová (ed.): *Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská*. Praha 2008.
- Venclová 2015 N. Venclová: Bohemia and markers of La Tène communities in the Middle Danube region. In: M. Karwowski/V. Salač/S. Sievers (ed.): *Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013*. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 21. Bonn 2015, 159–167.
- Venclová/Militký 2014 N. Venclová/J. Militký: Glass-making, coinage and local identities in the Middle Danube region in the third and second centuries B.C. In: S. Hornung (Hrsg.): *Produktion – Distribution – Ökonomie*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 258. Bonn 2014, 387–406.
- Vích 2018 D. Vích: Doba laténská v severní části boskovické brázdy ve světle drobných kovových nálezů. *Archeologické rozhledy* 69, 2018, 629–671.
- Waldhauser 1970 J. Waldhauser: Problém tzv. Viereckschanzen (keltských čtyřúhelníkových valů) a nově zjištěné oppidum v severních Čechách. *Archeologické rozhledy* 22, 1970, 327–334.
- Waldhauser 1983 J. Waldhauser: Závěrečný horizont keltských oppid v Čechách (Konfrontace výkladů historických pramenů, numismatiky a archeologie). *Slovenská archeológia* 31, 1983, 325–356.
- Waldhauser 1992 J. Waldhauser: Problém identifikace keltských čtyřúhelníkových valů (Viereckschanzen) v Čechách. *Archeologické rozhledy* 44, 1992, 548–559.
- Waldhauser 1995 J. Waldhauser: Keltské zlaté mince z českých zemí jako produkt výrobní specializace a jejich distribuce v Evropě. *Archeologické rozhledy* 47, 1995, 619–631.
- Waldhauser 2002 J. Waldhauser: *Keltové na Jizeře a v Českém ráji aneb Co víme o své keltské kapce krve?* Praha – Mladá Boleslav 2002.
- Waldhauser 2015 J. Waldhauser: Nález segmentu koňského postroje oppidálního laténu v Kropáčově Vrutici na Mladoboleslavsku. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 2015, 255–261.
- Wells 2004 P. S. Wells: *Beyond Celts, Germans and Scythians*. London 2004.
- Wendling 2015 H. Wendling: Die Helvetier als Nachbarn der Boier- Kommunikation und Vernetzung gallischer und ostkeltischer Räume. In: M. Karwowski/V. Salač/S. Sievers (ed.): *Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013*. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 21. Bonn 2015, 391–409.
- Wieland 1996 G. Wieland: *Die Spätlatènezeit in Württemberg*. Stuttgart 1996.

The find of a La Tène rein guide ring from Markvartice in the context of similar finds from Bohemia and Moravia

Tomáš Mangel – Tereza Jošková – Filip Krásný

Summary

La Tène rein guide rings make up one of remarkable, but relatively less frequent categories of finds. Until recently, their occurrence in the Czech Republic seemed very rare. However, the number of known finds has increased significantly in the last five years, especially in association with extensive use of metal detectors. Currently, eighteen exemplars of various types in total can be classified in this category. The latest finds also include the rein guide ring discovered in 2016 within the La Tène quadrangular enclosure in Markvartice, Jičín district (Fig. 1). This exemplar (Fig. 3: 1), with affiliation to Kappel type, can be chronologically classified in phase LTD1. It is also the first known find of a rein guide ring obtained from the inner space of a La Tène quadrangular enclosure – the so-called Viereckschanze.

Like the ring from Markvartice, all seventeen remaining finds from Bohemia and Moravia can be dated to phase LTD1 (Fig. 3; 4; Table 1). Most detected rein guide rings were discovered in the areas of oppida in Stradonice and Staré Hradisko (9 exemplars). There are also individual finds (4 exemplars) or finds without clearly defined contexts (2 exemplars). Only marginally (2 exemplars), rings from flatland settlement areas (Drnholec, Vodňany) are represented. Specific typological classification was possible for sixteen exemplars. In the assemblage, western types of Bechtheim, Estinnes, Hoppstädten or Kappel as well as rare rings of Orešac type occurring exclusively in the eastern part of La Tène Europe were identified. As for the total number, their finds are evenly represented in Bohemia and Moravia, however, there is higher typological variability in Bohemia (Fig. 5). In a wider context, the regions of Bohemia and Moravia together with the territories of southwestern and western Slovakia, Austria and eastern Bavaria seem to be parts of a zone where distribution spheres of western and eastern types overlap to different extent (Fig. 6). Nevertheless, rein guide rings whose occurrence is typical mainly of western territories of today's Germany and France clearly prevail in the finds from Bohemia and Moravia. Thus, they can be understood as one of the indicators of stronger relations of both discussed areas to this direction. In the wider context, rein guide rings generally represent one of the possible markers of the geographically defined group identity of their owners and associated communities.

Rein guide rings as well as other decorative yoke fittings, were one of forms of the owner's self-presentation. Their character, association with wagons and horses as well as their prevailing occurrence in oppida and fortified sites show that their use was mainly associated with higher and privileged classes of the La Tène society. The find from Markvartice, discovered in one of the quadrangular enclosures of Viereckschanzen type, whose importance is – besides other factors – associated with residential activities of elites, perfectly fits this picture.

Fig. 1 Markvartice, Jičín district. Location of the find.

Fig. 2 Indication of location (1) and form of attachment (2) of rein guide rings. 1 – according to *Waldhauser 2015*, obr. 4; 2 – according to *Schönfelder 2002*, Abb. 137: 3.

Fig. 3 Finds of rein guide rings from Bohemia. 1 – Markvartice, Jičín district; 2 – Kropáčova Vrutice, Mladá Boleslav district; 3 – Poříčí nad Sázavou, Benešov district; 4 – Jevíčko, Svitavy district; 5–7 – Stradonice, Beroun district; 8 – Hradiště u Malovic, Prachatic district; 9 – Vodňany, Strakonice district. 1 – drawing by T. Jošková; 2 – according to *Waldhauser 2015*, obr. 2: 1; 3 – according to *Kysela/Davidová*, in print; 4 – according to *Vích 2017*, obr. 14: 1; 5–7 – according to *Píř 1903*, tab. XXII: 24, XXIII: 14, XXVI: 1; 8 – according to *John 2019*, Abb. 4; 9 – according to *Michálek a. i. 2018*, obr. 21: 6.

Fig. 4 Finds of rein guide rings from Moravia. 1 – Drnholec, Břeclav district; 2 – Slatinice, Olomouc district; 3 – Slavkov u Brna, Vyškov district; 4–9 – Malé Hradisko-Staré Hradisko, Prostějov district; 1–4, 6–9 according to *Čížmář 2010*, Abb. 2–3; 5 – according to *Mirová 2019*, tab. 59: 3a.

Fig. 5 Geographical distribution of finds of rein guide rings in the territory of the Czech Republic. Highlighted areas indicate the approximate extension of settlement in phase LTC2–D1. Numbers correspond with the numbers of finds in Table 1.

Fig. 6 Geographical distribution of selected rein guide ring types in Europe. Only classifiable and localized finds belonging to the types represented in the territories of Bohemia and Moravia are mapped. According to *Čambal 2016*,

128; Ježišková/Pieta 2019, obr. 13: 3; Pieta 2008, 309, obr. 114; Rustoiu/Ferencz 2002; Schönfelder 2002, Tab. 31–33, 36, 39, Abb. 151, 152. Other unpublished finds from the territory of Slovakia complemented according to information provided by R. Čambal. Legend: a – Bechtheim; b – Estinnes; c – Hoppstädten; d – Kappel; e – Orešac.

Table 1. List of finds of La Tène rein guide rings from Bohemia and Moravia. Numbers of finds correspond with the numbers in Fig. 5.

Translated by Viera Tejbusová

Mgr. Tomáš Mangel, Ph.D.
Katedra archeologie, Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
CZ – 500 03 Hradec Králové 3
tomas.mangel@uhk.cz

Mgr. Tereza Jošková
Katedra archeologie, Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
CZ – 500 03 Hradec Králové 3
tereza.joskova@uhk.cz

Mgr. Filip Krásný
Muzeum Mladoboleslavska
Staroměstské náměstí – Hrad 1
CZ – 293 01 Mladá Boleslav
filip.krasny@muzeummb.cz